

fusokhoz méltóan ezt mindjárt gyakorlatilag is érvényesítették, amennyiben azt a hihetetlen következtetést vonták le belőle, hogy Itáliában gondolat és véleménynyilvánítási szabadság uralkodik. Elfelejtették hozzátenni, hogy mindenkinek jogában áll a Duce véleményét szabadon hangoztatni. Ezt a formulázást a németek is magukévá tették volna. A vitából végül is a gondolat és véleményszabadság követelménye került ki győztesen. Hogy közben éppen a „professzorok kormányának“ országában elkobozták a klerikális ópium ellen harcoló „Világítótorony“ című folyóiratot, az a kongresszus filozófusait nem zavarta.

A nagy összecsapás azonban a második napirendi pontnál következett be, amelynek a: demokrácia vagy fasizmus hangzatos címet adták. Ez akarta különben demonstrálni az összejövétel gyakorlati beállítottságát is. Koloszális hullámok tarajosodtak a prágai parlament teknővizében. Barthélemy a nagy francia forradalom őstalajából merített felháborodással dörögte a vitától tartózkodó német delegáció felé Hugó V. szavai nyomán: „ahol igent félelemből mondanak és Heilt számításból, ott nem kormányoznak a nép nevében.“ Mindenki a demokrácia védelmére kelt itt. Valósággal a levegőben lógott a demokrácia. Senki sem vonhatta ki magát szírehangjának varázsa alól. Még az olaszok is a demokrácia imádóinak bizonyultak. Mindenesetre azzal a valóban imponderábilis változattal, hogy, a fasizmust jelentették ki a demokrácia szuperlatívuszának.

Hol hiányoztak a meglátók? Hol akadt volna egy is a hatszázak között, aki a demokrácia vagy diktatura osztálytartalmának problémáját vetette volna be ebbe a háborgó tengerbe? Hol valaki, aki a demokrácia és fasizmus érintkező pontjaira tapintott volna rá?

Nem volt békerontó. A kongresszus verejtékező homlokkal harcoló bölcsői egymás között voltak. Nem volt szükség arra, hogy a toleráns objektivitás perzsaszőnyegéről a felkorbácsolt szenvedélyek kiszámíthatatlan régiójába emelkedjenek. Egymás között vitatták meg problémáikat, amelyek a jövőbe néző jelent már ebből a szempontból nem érdeklik és nem befolyásolják. Vitatkozási szempontjaik és módszerük a mult kísérteteiként suhantak végig a grandiózus terem világszínpadnak gondolt dobogóján, mielőtt véglegesen foszsziliákká merevednének. A kongresszus tanácskozásai nem jelentettek formáló ideológiai erőt, hanem a multban élő jelent túlkörték vissza, amely politikailag még él, történelmileg azonban már lealkonyodott.

Mégis volt ennek az összejövételnek egy konkrét eredménye. És ezt éppen teljes negatívumával nyújtotta. Bebizonyította, hogy „a filozófia a szó korábbi értelmében elvesztette jogosultságát.“ (Engels.) Milyen nevelésesen is hatott a Szegedről idezarándokolt dr. fil. Boda ágálása, aki ma, a filozófia bukása után szeretné azt uralkodó elvvé galvanizálni?! Minden előadást és hozzászólást, a bizottságok egész munkáját a multban-élésnek és a jelenbe beleszólni akarásnak ez az ellentmondása változtatta dicstelenül üressé és szertefolyóvá. Ez változtatta a gondolatszabadságnak és a demokráciának szóharokban aratott győzelmeit nemcsak a kongresszus, hanem az egész uralkodó ideológia megsemmisítő vereségévé.

(Prága)

F. J. Jaroslav

AZ OLASZ FUTURIZMUS MAI SZAKASZA. A futurizmus háromnegyed részben politikai s csak egynegyed részben művészeti és világnézeti elgondolás. Politikai része a fasizmus „ideológiájának“ főpillére, a megmaradt művészeti töredék pedig legfeljebb formai megoldások halmaza. A futurizmus, immár husz éve, a multjából él, illetve abból az érdemből, hogy a fasiszta ideológia magjául szolgált. Ez bizony silány életjogosultság, még akkor is, ha közben a fasizmus uralkodó irányvá lett. És ezt ma már így látja az új futurista ellenzék is, amely annyira megerősödött, hogy ujabban önálló

folyóiratokkal harcol az u. n. „hivatalos“, Marinetti vezérsége alatt álló futurizmus ellen. A futurista ellenzék vezetői fiatal művészek és költők, akik bár a régi futurizmus emlőin nevelkedtek, sajnálattal állapítják meg a futurizmus zsákuccába kerülését. Viszont a mai Itáliában — ahol nincs szólás-szabadság s legfeljebb a forma és a stílus képezheti a vita tárgyát — a fiatal írók vagy a régi tradicionális, sematikus formákat tartoznak követni, vagy pedig beállnak Marinetti handabandázó hívei közé. A futurista ellenzék csatasorbaállításának ez a konkrét értelme, hisz a hivatalos hadállással szemben új frontot alkotni, a mai Itáliában már-már forradalmi cselekedetnek számít. Az új csapat minden aktivitása ebben a tiltakozásban merül ki. Minden erejük anyyi, hogy őszintén fejére olvassák Marinetti öccsellenciájának, hogy a hivatalos futurizmus végkép likvidáltnak tekinthető, a fasizmussal való fuziója s a dilettánsok beszivárgása miatt. Nyíltan bevallják, hogy a manifesztumok és handabandázások ideje lejárt, s hogy Marinetti a költészetet verbális akrobatizmussá alacsonyította. Az új futurista ellenek lapjával, a *Nuovo futurismo*-val mindaddig egyet lehet érteni, amíg Marinettiéket támadja, de amint az „új futurizmusról“, a fiatal erőkről és az új költészetéről beszél, kiderül, hogy ezek a fiatalok csak arra törekednek, hogy a kivénült Marinettiék helyére lépjenek, anélkül, hogy többet tudnának nyújtani elődeiknél. Legerősebbek a Marinettiék ellen való polémiában, s írói termelésük ugyancsak silány dilettantizmus. Nem veszik észre ezek az állítólagos fiatalok, hogy egy husz éve halott „mozgalmat“ akarnak feleleveníteni ma, amikor Európát már rég nem a forma, hanem a tartalom érdekli. Abban a pillanatban amikor a futurista ellenzék kifogy a Marinettiék elleni érveiből, ugyanott köt ki, ahol a „hivatalos“ futurizmus: az üres szószátyárkodásnál. Jellemző különben, hogy már most polémiájuk fő anyaga Marinetti makkaroni-ellenes hadjárata. Az ellenzéki futurizmust már-már csak az választja el a hivatalos futurizmustól, hogy az előbbi makkaroni-párti, az utóbbi pedig makkaroni-ellenes. Ennek ellenére még ez az ellenzéki mozgalom is meggyöngítette a Marinetti-féle futurizmus befolyását. Az a pár évvel ezelőtt kivált csoport, mely a „novocentizmus“ művészeti irányt teremtette meg Bontempelli vezérlete alatt, ma már szintén nyílt ellensége a Marinetti-féle fenegyerekeskedésnek. Marinettiék lassan teljesen elvesztik lábuk alól a talajt. Lapjuk, a *Futurismo* addig szűkítette irodalmi rovatát, amíg az irodalom és a festészet teljesen kiszorult belőle s címet változtatva működési területét kizárólag az építőművészetre tette át, s ma a zseniális, harctéren elesett futurista építész, Antonio Sant'Elia nevében harcol az új futurista építőművészetért s a lap címe is Sant'Elia.

A futurizmusnak az építőművészet mögé való visszavonulása nem a véletlen műve. Nyílt bevallása ez annak, hogy a futurizmus a fasizma klímában nem tudott a fasizmus irodalmi kifejezőjévé lenni. Ez a sikertelenség természetesen nemcsak a futurizmus, de a fasizmus ideológia-nélküliségének is a következménye. Együttesen tehát a fasizmus és a futurizmus most az építészet terén próbálja menteni ami még menthető. Különben is a futuristák tevékenységéből eddig kirekesztett építőművészet jó ürtügynek ígérkezik a futurizmus életének meghosszabbítására.

Az olasz futurizmusnak sose voltak s ma sincsenek építészei. A futuristák mindig nagyon is a fellegekben jártak ahhoz, hogy ebben a konkrét művészeti ágban jelentőset tudtak volna alkotni. Antonio Sant'Elia, akit husz évvel halála után Marinetti ismert pátosza zsenivé deklarált, kétségkívül tehetség, teli fantáziával, igen sok tekintetben megelőzve kora építészeit. Alkotás azonban nem maradt utána csak többé-kevésbé zseniális tervek. Viszont az utóbbi két évtizedben az avantgarde építészet valóban előretört s a modern német, belga, holland, orosz, francia stb. építésznek munkáinak ma már korszakalkotó a jelentősége. Marinettinek azonban mégis az az ötlete támadt, hogy az egész modern építőművészetet a nemlétező futurista építészetből ve-

zesse le és Sant' Eliát kiáltta ki a modern építőművészet egyedüli mesterének. Szerinte mindaz, amit az utóbbi husz évben a modern építészek alkottak, Sant' Elia érdeme. Marinetti tehát egy újabb olasz elsőséget kreált, amit persze a fasizmus nagy örömmel kapott fel és támogatott. Ismeretes, hogy minden Mussolini által életre hívott új város és középület modern, racionális, az az „futurista“ stílusban épül. A fasizmus konzervatívabb örei természetesen nem nagy tetszéssel fogadják az új stílus térhódítását, a kritika azonban ezen a téren is tilos. Marinetti nagyon ügyesen kitalálta a futur-fasizmus kifejezést, ami azt jelenti, hogy aki fasiszta, annak futuristának is kell lennie, vagyis aki bírál, arra mindjárt rá lehet sütni az „antifasizmus“ bélyegét. Annál nagyobb feltűnést keltett pár hónappal ezelőtt, hogy a Rómában futurista stílusban megépítendő Casa Littoria törvénybeiktatása alkalmával egyes fasiszta képviselők, mint Teruzzi, a Milizia vezérkari főnöke, Giunta, Farinacci és mások élesen kikeltek a modern építőművészet térhódítása ellen. Ez a tiltakozás a reakciós elemek tiltakozása volt a „forradalmár“ fasisztákkal szemben. Ez a fasizmus hivatalos művészete, a futurizmus ellen szóló tiltakozás ravaszul és minden veszélyt elhárítóan volt megszervezve. Hogy jó előre kivédjék a futur-fasisztákkal szemben az antifasizmus vádját, kijelentették, hogy az új művészet nem nemzeti, de nemzetközi, sőt orosz, bolsevik művészet, amely ellen a jó olaszoknak tiltakozniok kell. Így a fasiszta futurista-ellenes képviselők támadása nem járt különösebb következményekkel. Marinetti természetesen kötelességének érezte a polémiát a fasiszta képviselők támadása ellen s újból leszögezte, hogy az olasz futurizmus az összes külföldi avantgardista művészetek apja s ő, Marinetti annak egyetlen megteremtője. Senkissem tagadja meg Marinettitől és a futurizmustól az avantgardista irányokkal szemben való elsőbbségét, de azóta husz év telt el és Marinetti egy lépést sem tett előre ebben a különben nagy léptekkel haladó korban. Sőt husz év után éppenséggel megtagadta önmagát, amikor nyíltan feladja az irodalom és a festőművészet terén eddig erőszakosan tartott állásait és az építőművészet területére vonul vissza. Viszont amit ezen a téren alkotott és alkot a futurizmus az nem a futurizmus érdeme, hanem a futurizmusból kiágazott és külföldön felvirágzott újabb építőművészeti iskolák évtizedes eredményeinek ügyes felhasználása.

(Róma)

—a —a

A REALIZMUS PROBLÉMÁIT, általában valamely egységes, nagy irodalmi stílus problémájának a kérdését — napjaink vonatkozásában — mind ritkábban érintik. Kritikusok és esztéták elvesznek a fogalmak és formák önkényes, más más beleérzéssel és műveltséggel való értelmezésében. A kor — az uralkodó osztály vonalán — elvesztette közös nevezőjét. Már csak nem is barokk, nem is eklektikus, hanem kilátástalan. Valamely erőszokolható egység illetve stílus kérdése még csak fel sem merülhet. Akadémiákon, írókongresszusokon (mely utóbbiakat a nemzetközi Pen Klubbok pedig épp elég élénken szőnyegen tartanak) szó sem esik róla. Mindenki másról beszél, már a literátorok sem igazán az irodalomról. Lapozza át bárki a Pen Klubbok évről-évre gyűlő jegyzőkönyveit: még egy átsuhanó gondolat sem érint ilyen természetű kérdést. Ezért hatott most — a külföldi lapok rövid tudósításain keresztül is — felszabadítóan, hogy végre akadt író-kongresszus, mely közvetlen feladatain túl egy igazán irodalmi problémát, a realizmus problémáját átfogó és kizárólagos méretben tárgyalta. Az oroszországi különböző nemzetiségű írók kongresszusán történt ez, augusztus utolsó két hetében, közel hatszáz, (52 különböző nemzetiséghez tartozó) oroszországi és rengeteg vendég, külföldi író asszisztenciája mellett. A realizmus kérdése természetesen a gyakorlat orosz szempontjából vetődött fel, ugyanakkor azonban általános megvilágítást nyert.